

על העיוורון

'על העיוורון' הוא שמו של המצליח ביותר בין ספרי זיוזה סאראמגו (1922-2010), זוכה פרס נובל לספרות לשנת 1998.

לפני כמה שבועות רעשה הציבוריות הישראלית, מההשוואה שעשה סרמגו, מחבר רב-המכר "על העיוורון", בין ראמללה ובין אושוויץ. פרשת 'קדושים' מתייחסת גם היא לעיוורון, אך בצורה שונה, אותה נבהיר בהמשך.

ברעיון העיוורון המשתלט על האנושות, קדם לסרמגו בכמה עשרות שנים, ג'ון ווינדהאם, באחד הספרים הקלאסיים שבספרות המדע-בדיונית: "יום הטריפידים". הספר מתאר מצב איום בו האנושות כולה, עם יוצאים מן הכלל מועטים, מתעוררת. בעקבות העיוורון משתרר בעולם כאוס חברתי ומוסרי. כנופיות של עיוורים "חכמים" ואלימים מצליחים להשליט על הערים משטר אימים. אנו יכולים לקרוא את הספר כ"סיפור פשוט", אך גם לראות אותו כאלגוריה לאיוולת האנושית. העיוורון מייצג את האיוולת שהסבה מלחמות וסבל ללא נשוא, ועלולה אף לגרום בעתיד שחור, לקריסתה של התרבות והציביליזציה ולסופה של האנושות.

דברים דומים כתב הרמב"ם. העיוורון הוא אלגוריה לאי-הרציונליות האנושית. העיוור הוא מי שנסגרו עיניו על ידי "התאווה והיצר הרע" (פירוש המשנה, שביעית ה, ו) ובמורה הנבוכים הוא כותב (ח"ג, יא): "אלו הרעות הגדולות הנופלות בין בני אדם... נמשכות... מהעדר החכמה. כמו שהסומא, מפני שהוא חסר הראות, נכשל תמיד, מחבל בעצמו ועושה חבורות לאחרים". אילו היו משיגים בני האדם את כוח הראות הרציונלית, "היו נפסקים נזקיו כולם מעצמו ומזולתו - כי בדיעת האמת תסור השנאה והקטטה ויבטל הזק בני האדם קצתם לקצתם" כוח ראות זה הוא הדעת שתפא את האנושות מפגיעה: "לא ירעו ולא יִשְׁחיתו בְּכָל הָרָקֶדֶשׁ, כִּי מִלְאָה הָאֶרֶץ דָּעָה אֶת ה' כְּמִים לַיָּם מְכַסִּים" (ישעיה יא, ט).

עד כאן ייחוס העיוורון לבני האדם שאינם שופטים נכונה את המציאות, קל וחומר לא את עצמם. העיוורון הוא טרגדיה איומה, אולם, ישנה סכנה חמורה יותר ממנה עליה מזהיר הכתוב: "וְלִפְנֵי עֵוֶר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל" (ויקרא יט, יד). סכנה זו נובעת לא ממעשי העיוורים אלא דווקא מפעולתם של הרואים, שכדי לקדם את האינטרסים שלהם, מנצלים את העיוורון של האחרים. המצווה הזאת "וְלִפְנֵי עֵוֶר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל", הפכה בהגותם של חכמי הדורות, לדגל המאבק נגד ניצול תמימותו של האדם, שגיאותיו, חולשותיו, ובערותו, מה שחז"ל קראו "סומא בדבר" (ילקוט שמעוני, ויקרא יט, תרט). אלו הם מנצלים מסוכנים, הפוגעים בבני האדם בבריאותם או ברכושם. אולם ישנה פגיעה עמוקה אפילו יותר בעיוורים. אלו הם אותם

הפושעים שבמודעות שלמה ומפוכחת מחטיאים את הרבים. הראשונים גונבים את העיוורים, האחרונים הופכים אותם לרשעים.

* * *

יש אומרים שההבדל בין הנוירוטי לפסיכוטי נעוץ בכך, שהנוירוטי בונה מגדלים באוויר, והפסיכוטי גר בהם. על כך, יש להוסיף שהפסיכיאטר הוא המקבל את שכר הדירה. הבחנות אלו הן עבורי משל נאות לשלושה זני אנטישמיות שאנו פוגשים בעולם. האנטישמיות הראשונה - היא הנוירוטית. כוונתי לאי-האפשרות לסבול את האחר, את השונה. האדם הופך את האחר למסך עליו הוא משליך את פחדיו ואת שנאתו. השנייה היא האנטישמיות הפסיכוטית, הרואה ביהודים סכנה. בתודעתה החולנית נרקמה למשל עלילת הדם הנוראה, שהאשימה את היהודי בשימוש בדם נוצרי. אולם, מעבר להן יש אנטישמיות שלישית, פוליטית, זאת שרוצה "לקבל את שכר הדירה". בגישה זאת האנטישמיות היא אמצעי לקדם אינטרסים נלוזים. שני זני האנטישמיות הראשונים, הפסיכולוגיים, מבטאים עיוורון. הזן השלישי, הפוליטי, מנצל את העיוורון, או בלשון הכתוב, שם מכשול לפני העיוורים, כדי לקבל על כך שכר.

אחד מניצניה הבולטים של אנטישמיות פוליטית זאת, ברוסיה הצארית, חיברה את הפרוטוקולים של זקני ציון, והפכה את היהודים למתכנני מזימה ארסית להשתלטות על העולם. כידוע, הפרוטוקולים היו פלגיאט ברור ושקר גס. אולם השקרים שרתו תמיד ביעילות את המטרות הפוליטיות. הקומוניזם הרס את רוסיה הצארית, אך באותו זמן ירש ממנה את העיקרון לפיו ניתן להלביש את השקר במלבושי האמת. שימוש פוליטי זה באנטישמיות חילחל מהצארים לקומוניזם. האנטי-ישראליות שאנו עדים לו בעולם, בעיקרו של דבר, אינו תחייה בלתי צפויה של השנאה הנאצית מלפני ששים שנה. הוא תוצאה של אידיאולוגיה ותעמולה מכוונות על ידי הסטליניזם ויורשיו, שהציגו את ישראל כמדינה קולוניאלית ובלתי לגיטימית, הרבה לפני מלחמת ששת הימים, וזאת כדי להכשיר את ניסיונות השתלטותם על העולם הערבי, ובייחוד על הנפט שבאזורנו. האנטישמיות הנאצית הייתה שטנית. לעומתה האנטי-ישראליות הקומוניסטית היא התגלמות ה"סטרא-אחרא" הקבלית. הנאציזם הפך באופן שטני את הרע לטוב, וסגד לאלימות, לכוח, למלחמה ולמוות. הסטליניזם הוא סטרא אחרא, כי בצביעות כיסה את הרוע במעטה של חסד. עלמות קסומות וחסודות שאבירי הצדק חלמו עליהן, הפכו לזונות. כך הפכו האידיאלים החברתיים ותיקון העולם לטוטליטריות, וחזון השחרור הלאומי של העמים הפך לקליפה מתחתיה הסתתרה הטומאה והמוגלה של אימפריאליזם חדש. הקדושה הפכה לקדשה.

התקווה לשחרור הלאומי, קושטה ונמכרה על ידי הקומוניזם כשטומאת הטרור הבינלאומי בשוליה. וכדי לקדם את מטרותיה השתלטניות בדתה הסטרא אחרא, מפלצת המאיימת על נקיי הכפים וברי הלבב בעולם, היא הציונות. אמנם כן, סעודיה מעוררת סלידה בזה שהיא עדיין ממשיכה להדפיס את הפרוטוקולים של זקני ציון, הישנים והפרימיטיביים. חמורים לא פחות, הן הגרסאות הרבות של פרוטוקולים חדשים, תקינים מבחינה פוליטית, שבמשך יותר מיובל שנים מציפים את העולם ומביאים לדמוניזציה של מדינת ישראל והעם היהודי. "הַעֲיֵנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַנִּקְרִי?" (במדבר טז, יד), שאלו את משה, דתן ואבירם המורדים הגדולים שהתעוורו הם עצמם מן האמביציה שלהם. האם כולם עיוורים? התשובה היא לדאבונו כן! כבר אמר לינקולן בנוסח שונה במקצת, שאמנם לא ניתן לעוור את כל העולם כל הזמן, אך ניתן לעוור את כל העולם חלק של הזמן, וחלק של העולם כל הזמן. האנטי-ציונות שהקומוניזם בנה הייתה לאחת הדוגמאות המובהקות ביותר של ניסיון מוצלח לעוור עולם מלא. וגדולי העיוורים היו ועדיין הם אינטלקטואלים. כגודל מוסריותם ומחאתם נגד עולם קולוניאליסטי ומדכא, כך גדול עיוורונם.

בעיני התופעה הטרגית ביותר בהקשרים אלה, התרחשה במשפטי הראווה של שנות השלושים בברית המועצות. הנידונים למוות בעלילות שווא הודו פעמים רבות בחטאים הדמיוניים שלהם, כי חשבו שמוותם הבלתי צודק מקדם את המהפכה. העיוורון כיסף אף את הקורבנות עצמם, והוליך אותם שולל. הסטליניזם קרס, אולם הרעל עדיין ממשיך לפעפע, ועדיין שרידיו מפנים כנגדנו את האשמתם בנוסחה האיומה רמאללה=אשוויץ. על מחטיאים אלה אמרה התורה (דברים כז, יח): "אָרוּר מְשַׁגֵּה עֵזֶר בְּדָרֶךְ".